

Ali Bulut, Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî’,

İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,
2015, 9789755483023, 5. bs., 427 s.

Hüseyin Arslan*

Arap dil ilimleri içerisinde bağımsızlığına en son kavuşan ilim dalı belâgattır. Bu alanda klasik dönemde çok önemli eserler verilmiştir. Çağımızda belâgata modern bir veçhe vermek amacıyla bir kısım yeni çalışmalar da yapılmıştır. Ancak bahsi geçen bu çalışmaların tamamının dili Arapça olup günümüz Türkçesi ile kaleme alınmış belâgat kitaplarının sayısı bir elin parmaklarından azdır. Çok az sayıda olan bu eserlerin bir kısmı Türk Edebiyatındaki edebî sanatları anlatma çabasıyla belâgat kurallarına değinmiş, geri kalanlar ise belâgatı bir bütün olarak ele almamış sadece bazı konularını işlemiştir. Türkçemizde henüz hak ettiği ilgiye kavuşamamış olan belâgat ilmi ile ilgili bu boşlukları gören Ali Bulut aşağıda tanıtmaya çalışacağımız eserini kaleme almıştır.

Biz bu kitabın tanıtımını iki bölüm halinde ele alacağız. Birinci bölümde kitabın muhtevası üzerinde duracak ikinci bölümde ise değerlendirmeye çalışacağız.

I. KİTABIN MUHTEVASI

Klasik tasnifte meânî, beyân ve bedî’ olmak üzere üç kısımda ele alınan belâgat ilmini bu sistemle ele alıp anlatan kitap; giriş, üç ana bölüm ile bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. Ayrıca kitabın başında ayrıntılı bir Fihrist (İçindekiler) bölümü ile sonunda uzunca bir kaynakça ve Karma Dizin yer almaktadır.

A- Giriş Bölümü

Giriş bölümünü ikiye ayıran yazar birinci bölümde genel olarak belâgat ilminin tarihçesi, bu alanda telif edilen önemli eserler ve bu eserlerin müelliflerinden bahsetmiştir. (s. 19-32)

* Öğr. Gör., Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Yalova/Türkiye, huseyinarslan74@gmail.com

Girişin ikinci bölümünü kavramsal çerçeveye ayıran yazar, bu bölümde fesâhat ve belâgat kavramlarını ele almış, ardından bu kavramların tarifini ve mahiyetini açıklamıştır. (s. 35-48)

B- Kitabın Bölümleri

Kitap belâgat ilminin konularını Kazvînî ile yerleşmiş olan klasik tasnifi esas alarak meânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç bölümde ele almaktadır.

1- Meânî İlmi (s.51-189)

Yazar meânî ilmine ayırdığı bu bölümün girişinde meânî ilminin konularını sıralamış ve şu başlıklara yer vermiştir.

- a- İsnâd
- b- Müsnedün ileyh
- c- Müsned
- d-Haber-İnşâ
- e- Fiilin Mûteallakları
- f- Kasr
- g- Fasıl-Vasıl
- h- İcâz-İtnâb-Musâvât

Daha sonra bunlardan her birini ayrı ayrı ele alan yazar klasik sistemdeki sıralamaya göre izahlar yapmıştır. Bu çerçevede ele aldığı konu ve kavramların; tarifini mahiyetini, kısımlarını ve bağlantılı olduğu belâgat meselelerini kitabın hacminin müsaade ettiği ölçüde açıklamıştır.

Örnek olarak kasr konusunu (s.136-147) ele alırsak yazar kasrın lügat ve terim anlamlarını açıklayarak başlamış sonra sırasıyla kasrın öğeleri, farklı açılardan taksimi ve kasr yollarından bahsetmiştir. Ele aldığı her alt başlığı gerek âyetlerden gerekse klasik Arap şiirinden getirdiği şahitlerle destekleyen yazar, kimi zaman Arap belâgatındaki bu kaideleri Türk edebiyatı ile karşılaştırarak eski Türk şiirinden örneklere yer vermiştir. (bk.s. 124)

Bu bölümde dikkat çeken bir husus da şudur. Müellif müsned konusunu ele aldığı bölümün sonunda; “Sözün Duruma Uygun Gelmemesi” şeklinde bir başlık açmış ve bu başlık altında iltifat, üslûb-i hakîm, kalb ve tağlib konularını ele almıştır. (s.86-93) Bu da klasik sisteme uygun bir yaklaşımdır.

2- Beyân İlmi (s.193-262)

İkinci bölümü beyan ilmine ayıran yazar, bu bölümde teşbih, hakikat-mecaz, istiâre ve kinâye konularına yer vermiştir.

a- Teşbih (s.194-218)

Bu başlık altında teşbihin tanımı, unsurları kısımları, gayesi ve derecelerine yer verilmiştir. Bölümün sonunda Arap edebiyatında yaygın olarak teşbihe konu olan şeyler bir tablo halinde verilmiş, (s.217) ardından da Arap edebiyatında teşbihe konu olan şahsiyetler ve bunların meşhur oldukları sıfatları bir tablo halinde verilmek suretiyle bu bölüm noktalanmıştır. (s.218)

Bu bölümün en dikkat çeken özelliği; yazar klasik ve modern belâgat kaynaklarında çok karmaşık olarak ele alınan teşbihin kısımlarını kendine özgü bir sistemle ele almış ve teşbihin taksimi ile ilgili bu karmaşayı ortadan kaldırmıştır. Bu çerçevede teşbihi; taraflarına (müşebbeh-müşebbehün bih), vechi şebehe göre ve edata göre taksim etmiş ve neredeyse bütün teşbih türleri bu başlıklardan birinin altında kendine yer bulmuştur. (s.200-214)

b- Hakikat-Mecâz (s.219-235)

Bu başlık altında mecaz kavramı ele alınmış ancak “eşyanın hakikatı zıddı ile ortaya çıkar” sözünün gereği olarak mecâzı ortaya koyabilmek adına önce zıddı olan hakikatten bahsedilmiş, kısaca hakikatın tanımı ve kısımlarına yer verilmiştir. (s.219-220)

Daha sonra mecâz başlığı altında mecâzı tarif edip, faydasına değinen yazar ardından mecazın kısımlarına yer vermiştir. Bu kısımların her biri hakkında kitabın hacmi ölçüsünde yeterli bilgiler verilmiş ve mecâzla ilgili olan bütün kavram ve terimlere işaret edilmeye çalışılmıştır.

Mecâzın anlaşılmasının bol miktarda örneğe bağlı olduğunun farkında olan yazar ele aldığı her konuyu yeterince örneklerle beslemiştir. Bu örneklerde yerine göre Türk şiirinden Türk atasözlerinden ve Türkçe deyimlerden de yararlanılmıştır.

c- İstiâre (s. 236-252)

Bu başlık altında istiârenin mecâz türleri içindeki yeri tespit edilmiş, ardından da tanımı, unsurları ve çeşitleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Teşbih ve mecâzda olduğu gibi burada da ele alınan konular âyetlerden ve Arap şiirinden şâhidlerle desteklenmiş, zaman zaman Türk Atasözü ve şiirlerinden örnekler verilmiştir.

d- Kinâye (s.253-262)

Beyan ilminin son konusu olarak kinâyeyi ele alan yazar kinayenin tanımını, mecazdan farkını, unsurlarını, kısımlarını ve çeşitlerini anlatmıştır. Yazar bu bölümde de Kur'an ayetleri ve şiirlerden delil getirdiği gibi gerek Arap edebiyatından gerekse edebiyatımızdan bolca şiir, (s. 259) atasözü ve deyimini (s.253) örnek olarak kullanmıştır.

3- Bedî' İlmi (s.265-386)

Kitabın üçüncü bölümü Bedî' ilmine ayrılmıştır. Bu bölümde bedî' kavramının sözlük ve terim anlamını verildikten sonra bedî' ilmi ve edebî sanatların ortaya çıkışına kısaca değinilmiştir. (s.265)

Daha sonra bu ilmin konuları muhassinât-ı ma‘neviyye ve muhassinât-ı lafziyye olarak ikiye ayrılmış ve bu sanatlar kitabın hacmi göz önünde bulundurulduğunda olabildiğince geniş sayılabilecek tarzda işlenmiştir. Yazar bu bölümde edebî sanat adı altında klasik belâgat eserlerinde yer alan hemen hemen bütün bedî‘ sanatları ve bunlara ait ıstılahları ele almış ayrıca bunların alt kısımları varsa onlara da yer vermiştir.

Bu bölümün en dikkat çeken özelliği yazarın bu sanatların dilimizdeki kullanımına yer vermesi ve eski Türk edebiyatından çokça örnekler zikretmesidir. Hatta kimi zaman sanatı açıklamak adına önce Türk edebiyatından şiir örneklerine başvurmuştur. (bk. s. 268, 270)

Kitap bir sonuç bölümü ile nihâyete ermektedir.

II. KİTABIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- Şekil Açısından

Kitap, giriş artı üç bölümden oluşmakta olup bu tasnif klasik belâgat sistemine uygundur. Ancak klasik belâgat kaynaklarında mukaddime (giriş) bölümünde sadece kavramsal çerçeveye (fesahat-belâgat) yer verilirken yazar bu bölümü ikiye ayırmış ve birinci kısmında belâgatın kısaca da olsa tarihi gelişimine yer vermiştir. Bu ne klasik ne de modern belâgat eserlerinde görülmeyen bir durumdur. Ancak kitaba artı bir değer kazandırdığı açıktır. Ayrıca yazarın kitabın önsözünde belirttiği gibi konuların tasnifinde klasik sistem esas alınmış olmakla birlikte bazı yerlerde konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla takdim-tehir vb. küçük değişikliklere gidilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse klasik tasnifte meânî ilminin konuları arasında yer alan “inşâ” kasr konusundan sonra 6. sırada ele alınırken yazar bunu haber (isnadı haberî) konusuyla birlikte 4. konu olarak ele almıştır.

Diğer taraftan konuların dağılımı genel olarak uyumludur. Mesela meânî ve beyân ilmine gereği kadar yer verilmiş bedî’ ilmi ise biraz uzun tutulmuştur. Bunun da, eski Türk edebiyâtı ile ilgilenen okuyucular için artı bir değeri olduğu muhakkaktır.

Kitapta doğru yazıma olabildiğince gayret edilmiş özellikle kitap isimlerinde inceltme vb. işaretlere azami derecede önem verilmiştir. Bu sebeple kitabın metni ve dipnotlarında kayda değer bir yazım hatasına rastlanmamaktadır.

B- Üslûp ve Muhtevâ Açısından

Kitabın üslûbu hayli canlı ve ilgi çekicidir. Yazarın önsözde belirttiği gibi tasnif olarak klasik sistem esas alınmış, ancak anlatım tarzı ve konuların birbiriyle bağlantısına dikkat edilmesi bakımından modern bir tarz benimsemiştir. Belâgat kaynaklarının Arapça olması sebebiyle ıstılahların dilimize çevrilmesinin zorluğu âşikârdır. Fakat kitaptaki üslûp bu zorluğun aşıldığını göstermektedir.

Yazar kitapta anlaşılır bir dil ve üslûp kullanmış, gerekli gördüğü yerlerde terimlerin tanımını Arapça asıllarıyla birlikte sunmuştur. Konular açıklanırken kullanılacağı terimler varsa bunları konunun başında açıklamış, bu da konunun kolay anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Edebî sanatlara dair verdiği örnekleri Kur'an-ı Kerim ayetlerinden, Arap şiirinden, Arap ve Türk atasözlerinden seçmiş, bu tarz da kitaba dinamizm kazandırmıştır. Kimi zaman konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için Türkçe örnekleri konu anlatımının hemen peşinden vermiştir.

Kitabın bir diğer üslûp özelliği ayet ve hadisleri, şiir atasözü vb. ifadelerden ayırmak için özel işaretler kullanılmış olmasıdır. Bunu sağlamak için ayetlerin Arapçası () işareti, hadîs-i şerîflerinki ise « » işaretleri arasında sunulmuştur.

Kitabın içeriğinin; sahasında yazılan Türkçe eserlerle kıyaslandığında hayli doyurucu olduğu göze çarpmaktadır. Bu sebeple kitabın belâgat ilminin bütün konularını kapsayan herkesin istifade edebileceği bir üslûpla kaleme alınmış kendi sahasında bir ilk olduğunu söylememiz abartı sayılmaz.

Yazarın akademisyen olmasının kitabın üslûbuna katkı sağladığı muhakkaktır. Buna ek olarak onun bu bilgileri sahada öğrencilerine aktarması teori ile pratiği birleştirmesine zemin hazırlamıştır.

Kitabın, akademik dünyada belâgat ilmi ile iştigal edecekler başta olmak üzere gerek özel kurslarda bu ilimleri öğrenmeye gayret edenlere, gerekse kendi çabalarıyla bu alanda kendini yetiştirmeye çalışanlara faydalı olacağı kanaatindeyiz.